

Keszeg Anna

Médiavalóságok készülékközelben

Szijártó Zsolt *Sokszínű médiavilágok. A mindennapi élet és a médiakutatás antropológiai dimenziói* című könyvéről

„A történelem a földközélemben kezdődik, a lépésekkel”

(Certeau 2010: 122)

A magyar média- és kommunikációtudomány felsőoktatásban való intézményesülése majdnem teljesen egybeesett azzal a történelmi folyamattal, amely a közszolgálati-kereskedelmi dinamikával jellemezhető médiarendszert hozta létre. Ennek a folyamatnak a kritikai-tudományos vizsgálatában egyszerre jelentek meg a különböző médiaelméleti és médiakutatási tradíciók. Szijártó Zsolt a 2000-es évek elejétől következetesen képviselte a médiaantropológiai-etnográfiai nézőpont szükségességét, s vizsgálataiban folyamatosan hivatkozta a médiakutatás és a kultúrakutatás fordulatait, átalakuló „research program”-jait. 2022-ben megjelent *Sokszínű médiavilágok* című könyve a médiakutatás antropológiai perspektívájának következetes képviselője melletti újabb érv, illetve szintézise mindazoknak a kérdésköröknek, amelyek a szerzőt az elmúlt majdnem egy évtizedben, körülbelül 2014 óta foglalkoztatják. A könyv tizennégy, korábban megjelent, de átszerkesztett tanulmányból épít fel egy kötet szerkezetet, négy nagy tematikus egységbe rendezve.

A médiaantropológia diszciplináris kerete Szijártó megközelítésében leginkább a „mindennapi” kifejezésben szintetizálható. A kötetet úgy is lehet olvasni, mint egy médiatudományi kontextusba ágyazott fogalomábrát a mindennapiság kifejezéshez – esettanulmányokkal, kutatási projektekkel kiegészítve. A mindennapiság fogalmát az átlagos, a népszerű, a köznapi, az elterjedt, az otthonos, az otthonossá tett, a spontán, a gyakorlati, a részvételi, a lokális, a közösségi, az önkéntelen kifejezések hálójában ragadja meg a szerző. Ezekhez a kifejezésekhez rendeli hozzá azokat a módszertanokat, amelyek mintázatokot kínáltak a mindennapiság megragadására: az empirikus kultúrakutatást, a médiaetnográfiát, a kollaboratív társadalomtudományos módszertanokat. A mindennapiság e kétféle leírása (a fogalmi háló és az ahhoz kapcsolódó vizsgálatok) kiegészítéseként jelenik meg folyamatosan annak a nézőpontnak a problémája, amely a mindennapit valami másnak az ellenében, a diszkontinuitásában, a nem megszokottéban, a turistáéban, a beköltözőéban vagy egész egyszerűen a mindennapiság adott kereteinek átrendeződésében (digitális-analóg, generációs váltások, túl otthonossá váló otthonosság stb.) akarja megérteni.

A kötetnek két nagyobb tematikus-módszertani állandója van. Egyrészt a szerző munkásságára és érdeklődésére jellemző, hogy a médiakutatást olyan társadalmi programnak látja, amelynek köze van a művészethez és a dizájnhoz. Másrészt a *Sokszínű médiavilágok* az esettanulmány, az esetelemzés és az esetpélda több szinten gyakorolt, többféle megközelítésben megvalósított módszertanával dolgozik a legtöbbet. A keretfogalmak mindig konkrét esethez kapcsolódnak, s ezek az esetek nagyon gyakran művészeti projektekbe ágyazódnak. Éppen ezért hiányoltam a kötetből az esetelemző módszertan problémakonstituáló jellegére történő reflexiót, valamint helyenként azt is, hogy az antropológizáló médiakutatás másikja(i), opponáló diskurzusai nem kapnak eléggé hangot.

A kötet első nagy szerkezeti egysége (*Elméletek–Keretek*) a mindennapiság jelenségét négy irányból ragadja meg. Az első alfejezet a mindennapi élet fogalomtörténetét tárgyalja, és összekapcsolja azt a mindennapiság közvetítettségének problémájával, a valóságtelevíziózás jelenségével. A második alegység a praxiselmélet hozadékának jár utána, s azt mutatja fel, hogy a médiakutatás klasszikus iskolái miként vallottak kudarcot a gyakorlatok letapogatásában, s erre a problémára hogyan nyújt választ a Nick Couldry-féle gyakorlatközpontú médiakutatás. Ennek az egységnek az affordancia-fogalmát viszi tovább a harmadik alfejezet három, médium-elsajátítást modellező fogalma, a diffúzió (Everett Rogers), a mediatisáció (Andreas Hepp), illetve a domesztikáció (Roger Silverstone). Az utolsó egységben a médiaetnográfia két évtizedének kutatástörténeti összefoglalását

kapjuk négy megközelítésmód szintézisében. Az összefoglalás kulcsszavai is jelzik, hogy mindezek olyan fejezetek, amelyek a kommunikáció- és médiatudományi képzésben tananyagként is jól működhetnek.

A második egység (*Kutatások–Értelmezések*) rögtön egy olyan kutatási projekthez kapcsolódik, amely a Pécsi Tudományegyetem kommunikációtudományos műhelyét alapvetően határozta meg, és ez a generációs kutatások, különösen pedig a Z generációhoz kapcsolódók jelensége. A következő fejezet az adatbázisképzés, az analóg és a digitális adatbázis-logika problémáival szembesít a *Segédkönyv a Politikai Bizottság tanulmányozásához* példájára alapozva. A második egység zárófejezete pedig az *affect turn* tanulságait viszi végig a pandémia és az otthonokba szorult ember materialitás-tapasztalatán. Ebben a fejezetben kapcsolódik egybe a bevezető négy megközelítésmód sokféle tanulsága, majd Tarr Hajnalka otthonmaradás-tanítása egy képzőművészeti otthonprojekt felé is megnyitja az otthon mint materiális közvetítettség kérdéskörét.

A harmadik egység továbbhalad az előző tanulmány által megnyitott térbeliesítés nyomvonalán. A kötet nyolcadik fejezete a „köztér” fogalmának és interpretációinak áttekintését adja a köztéri művészet, a turizmus, a közösségi média és a lokalitás spektrumaiban. A következő két egység pedig párbeszédben áll egymással a spontán építészet, illetve a *Rimini Protokoll* tér- és médiumközi összefüggéseire irányítva a figyelmet. Az utolsó fejezet ismét egy módszeresen felépített esettanulmány: egy Egerhez kapcsolódó közösségi térhasználati gyakorlatot illusztrál. Így ez a harmadik egység a praxiskutatás és a térértelmezés fogalmi koordinátáit kapcsolja egybe.

Végül a záróegység a városi etnikai közösségek, pontosabban a berlini magyarok vizsgálatának ágyaz meg a kulturális térképezés, a városi-közösségi-archeológia, a vizuálisarchívum-képzés és a közösségi tervezés fogalmi-módszertani keretében. Így az ismertetés végére hangsúlyozódik a könyvben felsorakoztatott médiahasználati gyakorlatok, mindennapiságok és mediatizáltság-tapasztalatok egy olyan vonatkozása, amely folyamatosan jelen volt a kötetben: a városiasság, az urbánus tapasztalat perdöntő szerepe e jelenségek artikulálásában. Szijártó Zsolt a városiasság sokféle lokális, globális tapasztalata iránt érzékeny, s ezzel a médiaantropológiát visszavezeti eredőjéhez, a rurális-urbánus közösségi szerveződés régi-új, kontinuum-diszkontinuum problémájához.

A *Sokszínű médiavilágok*at olvasva folyamatosan Michel de Certeau, a mindennapiság legavatottabb szakértőjének elemzései jártak a fejemben. A *cselekvés művészete (Arts de faire)* című könyvéből származik ennek az írásnak a mottója is, amely azt állítja, hogy a tág összefüggések keresését mindig az alulnézet megértésével kell kezdenünk. Az idézetet Szijártó Zsolt könyvére így adaptálnám: a médiatudomány készülékközelben kezdődik, a posztokkal, a kommentekkel, az interakciókkal. Ennek a diszciplináris programnak a megvalósításához kapunk kézikönyvet és szótárat ezzel a kötettel. (Szijártó Zsolt: *Sokszínű médiavilágok. A mindennapi élet és a médiakutatás antropológiai dimenziói*. Gondolat Kiadói Kör Kft., Budapest, 2022, 302 oldal, ISBN: 9789635562190, 4000 forint.)

Irodalom

Michel de Certeau (2010): *A cselekvés művészete*. Budapest: Kijárat.

Keszeg Anna habilitált egyetemi docens a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Elméleti Intézetében, illetve egyetemi adjunktus a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Kommunikáció, Közkapcsolatok és Reklám Intézetében. Fő kutatási területe a kortárs vizuális kultúra, szorosabban a divat és öltözködés jelenségköre. Legutóbbi kötete: *Divat-újratervezés. A kortárs divat médiaműködései* (2022). Email: keszeg.anna@mome.hu